ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В 20-30-І РОКИ XX СТОЛІТТЯ В УРСР

ІГОР ЯНКІВ

Львівський державний інститут фізичної культури

Проголошення незалежності України і конституційне закріплення української мови як державної актуалізує вивчення шляхів становлення, розвитку і функціонування галузевих термінологічних систем.

Малодослідженим залишається процес творення української системи спортивних термінів першої половини XX століття, коли феномен періоду українізації яскраво позначався на розвитку української мови у всіх ділянках суспільно-політичного і культурного життя Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Нами зроблено спробу дослідити особливості зародження і розвитку української спортивної термінології в Українській Радянській Соціалістичній Республіці в першій половині XX століття. Частково ці питання досліджувалися в працях Шалгіна Ф.(1967), Паночка М.(1978) та інших авторів.

Наші дослідження базувалися на вивченні й науковому аналізі різноманітних словників найбільших книгозбірень України (Національна бібліотека України ім. І.В.Вернадського (м. Київ); Парламентська бібліотека, бібліотека Київського національного університету ім. Т.Шевченка; бібліотека національного університету фізичного виховання і спорту України; бібліотека Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України; бібліотеки Львівського національного університету ім. І.Франка.), архівних матеріалів термінологічної комісії 20-30 років XX століття, всебічному вивченні спеціальної літератури з цієї тематики та спортивної періодики.

Розвиток спортивної термінології, як частини мови, в значній мірі залежить від таких історичних чинників, як мовне законодавство, політичний курс, соціальні зрушення, а також від рівня розвитку спортивного руху.

У 1917 році з проголошенням державності України, в числі перших державних завдань постало питання про розвиток української термінології. 11 серпня 1918 року було створено Термінологічну Комісію Природничої секції Київського Наукового товариства. З'явилася низка декретів на підтримку української мови. 30 травня 1921 року ухвалою спільного зібрання Академії Наук і решти термінологічних установ, утворюється єдиний Інститут Української Наукової Мови (ІУНМ) Академії Наук [1]. Початок історичної доби "українізації" простежують з 1925 року. У 1926 році ІУНМ підписав договір про видання тридцяти чотирьох термінологічних словників [2].

Про основні напрями і завдання термінотворчої роботи зазначив у своїй доповіді на Раді Академії її керівник Григорій Холодний 5 листопада 1928 року: "Низка галузей ще чекає на українського термінолога. Подано голий список, та й то неповний того, що має створити зміст дальшої словникової роботи: географічна номенклатура, спорт..." [3]. Про значення української мови в спортивному житті України радянського періоду можна довідатися з умов набору до щойно утвореного, єдиного тоді в республіці Харківського інституту фізичної культури 1932 року: "вступники, громадяни УРСР, під час вступу повинні обов'язково знати добре українську мову. Вступники, громадяни інших республік СРСР, приймаються і без знання української мови, але мусять протягом одного року її опанувати."[4]. Порівнюючи сьогоднішню ситуацію щодо впровадження української мови у навчальний процес спеціалізованих вищих навчальних закладів України, зазначимо, що українська мова на десятому році сучасної української незалежності реально використовується в двох із семи профільних вузів.

У 20-30 роки, незважаючи на загальне піднесення у розвитку української термінології, питанням української спортивної термінології приділялося мало уваги. Зважаючи на брак часу і відповідних фахівців, ІУНМ не спромігся підготувати спортивний словник. Однак, саме у цей період починає активно розвиватися спортивна періодика, яка стала основним носієм розвитку української термінолексики. З квітня 1929 року в Харкові почав виходити українською мовою "Вісник фізичної культури".

Ми притримуємося загальноприйнятої методології і вважаємо, що за походженням українську спортивну термінологію можна розділити на дві групи: спортивна лексика слов'янського походження і спортивна лексика неслов'янського походження [6].

В українській мові багато термінів в галузі спорту було створено на базі власного, національного словникового фонду (грач, ковзани, лижви, рухливі гри, купальні, перегони, скаклі, дамки, плавба тощо). Як зазначалося в "Інструкції для укладання словників в ІУНМ" – спортова терміносистема створювалася в основному з лексичного фонду рідної мови, новотворів [9]. В силу історичних подій, значну роль в поповненні національної терміносистеми відіграла російська мова. Саме на радянському етапі розвитку України, наша спортивна лексика поповнювалася майже виключно через російську мову інтернаціональними термінами (биатлон, ралли, картинг, бадминтон) [5].

Якщо у 20-х роках спостерігалося явище мовного "пуризму", тобто використання виключно національних джерел поповнення термінолексики, то в 30-і роки в питаннях термінотворення тенденції змінюються. Як зазначали радянські мовознавці "пуризм 20-х років, коли масові переклади інтернаціональних термінів захопили і спортивну термінологію народів СРСР, до кінця 30-х років починає поступово зникати." [7]. Це мало зворотнє значення. З цього часу всі досягнення в російській термінології спорту майже "автоматично" переносилися в національні терміносистеми фізкультури і спорту усіх Республік колишнього СРСР. Розвиток

всієї термінології в УРСР відбувався в єдиному руслі з російською: наприклад у спортивній гімнастиці - російською – полушпагат, українською – півшпагат; подъем разгибом - підйом розгином; большой оборот назад - великий оборот назад; соскок ноги врозь - зіскок ноги нарізно; прыжок согнувшись - стрибок зігнувшись; стойка на голове - стійка на голові і т.д. [5].

Розвиток української спортивної термінології перебував під щільною опікою російської мови, оскільки це було обумовлено історичним розвитком спортивного руху в СРСР і УРСР. Досить короткий термін становлення спорту в УРСР в 20-і роки, повна централізація усього радянського спортивного руху, нестача місцевих фахівців, надмірна інтернаціоналізація мови - все це сповільнило, а навіть призупинило розвиток української спортивної термінології. Подібна ситуація, а іноді навіть гірша спостерігалась і в решта республік колишнього СРСР.

Академік В.В.Виноградов у доповіді "В.І.Ленін і розвиток радянської термінології" (1960) висвітлив основний принцип розвитку національних терміносистем в цей період, який полягав у "прогресивному впливові російської мови, як мови передової, високорозвинутої нації на всі мови народів СРСР, перш за все в галузі термінології, пов'язаної з новітніми суспільно-політичними, науковими та технічними поняттями" [8].

Вся робота в галузі спортивної лексики за часів СРСР була спрямована на створення єдиної терміносистеми фізкультури і спорту, включаючи увесь розвиток фонетики, морфології і синтаксису національних мов. Зауважимо, що в кінці 30-х років почалася активна боротьба з "націоналістичними проявами" в українській термінолексиці. Так, замість постійно вживаних українських спортивних термінів директивно вводяться нові терміни: наприклад - лижви замінено на лижі, гокей - хокей, дамки – шашки, шахи – шахмати, ковзани – коньки, скраклі – городки і т.д.

Аналізуючи в цілому період 20-30 років у розвитку спортивної термінології зазначимо, що радянська "інтерналізація" спорту привела до повного зросійщення національних спортивних рухів народів СРСР, в тому числі у великій мірі в Україні. Наслідки цих процесів помітні і до цього часу. Тому активна праця над розвитком вітчизняної термінології, збільшення частки термінів, утворених на національних коренях, повинна стати однією із актуальних проблем сучасного спортивного руху в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ю. Шевельов Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941).Стан і статус.- К.: Сучасність,- 1987. - С.6-7*
2. *Холодний Г. До історії організації термінологічної справи на Україні.// Вісник інституту української наукової мови.- 1928. - С.15-16.*
3. *Стан та перспективи наукової роботи Інституту Української Наукової Мови. / Доповідь Керівника ІУНМ Гр.Холодного Раді Академії 5 листопада 1928 р.- С.10-11.*
4. *Фізкультурник України. – 1932, №4.*
5. *Шалгин Ф. Развитие спортивной терминологии в советскую эпоху.// "Развитие русского языка после Великой Октябрьской социалистической революции". - Ленінград, 1967.- С.136-145.*
6. *Исследование спортивной терминолексики в восточнославянских языках. – В сб.: "Інформаційні матеріали наукової ради з проблеми "Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй", выпуск 14. - К.: Наукова думка. - 1972.*
7. *Гимнастическая терминология. - Москва., 1938. - С.4.*
8. *Виноградов В.В. В.И.Ленин и развитие советской филологии. Сесия общего собрания АН СССР, посвященная 90-летию со дня рождения В.И.Ленина. - Москва, 1960.- С.293.*
9. *Інструкція для укладання словників ІУНМ. // Вісник ІУНМ.- 1928.- Вип.2.-С.30.*

Historical aspects of Ukrainian sport terminology development in USSR in the period 1920-40 are being discrited in this artide. She article depicted main trends of development and results of creation of sport terminology in the USSR.

ПРОБЛЕМА "ФАЛЬШИВИХ ДРУЗІВ" ПЕРЕКЛАДАЧА НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКО-ФРАНЦУЗЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

БЕАТА КУШКА

Львівський державний інститут фізичної культури

У процесі перекладу часто трапляються помилки, які в мовознавстві прийнято називати "фальшивими друзями" перекладача. Названі помилки роблять не тільки студенти, але й початкуючі перекладачі.

Вперше термін "фальшиві друзі" перекладача був вжитий у словнику М. Кеслера та Ж. Дерокіні, який побачив світ 1928 року в Парижі [7]. Ця загальнотеоретична проблема посідає важливе місце в перекладознавстві; водночас вона є і практичною проблемою, зокрема при вивченні іноземних мов.